Tēma: **deinstitucionalizācijas gaita Madonas novadā.**

DZĪVE TUVPLĀNĀ

Deinstitucionalizācijas projekts ir ieguvums

AGRITA NUSBAUMA-KOVAĻEVSKA

Pamatojoties uz Centrālās finanšu un līgumu aģentūras noslēgto vienošanos Nr. 9.3.1.1./19/I/041 projektam "Pakalpojumu infrastruktūras attīstība deinstitucionalizācijas plāna īstenošanai Madonas novadā", jau īstenotas projekta aktivitātes objektos "Biroju ēkas pārbūve par daudzfunkcionālu sociālo pakalpojumu centru bērniem ar funkcionāliem traucējumiem Parka ielā 4, Madonā", "Dzīvojamās ēkas pārbūve Zaļajā ielā 3, Ozolos, Liezēres pagastā, Madonas novadā", "Dzīvojamās mājas jaunbūve Ozolu ielā 1, Ozolos, Liezēres pagastā, Madonas novadā", šobrīd notiek būvdarbi "Skolas un jauniešu centra pārbūve par dažādu sociālo grupu kopdzīvojamo māju Jaunatnes ielā 1, Ozolos, Liezēres pagastā, Madonas novadā".

Sociālās aprūpes un rehabilitācijas centra "Ozoli" vadītāja Sarmīte Pabērza: — Tieši šī māju izjūta, kas ir radīta, pateicoties DI projektam, ir patiesā vērtība, un bērni to augstu novērtē. AGRA VECKALNIŅA foto

Madonas novada pašvaldība no Vidzemes plānošanas reģiona un Labklājības ministrijas ir saņēmusi uzaicinājumu projekta Nr. 9.3.1.1/19/I/041 "Pakalpojumu infrastruktūras attīstība deinstitucionalizācijas plāna īstenošanai Madonas novadā" ietvaros attīstīt papildu pakalpojumu infrastruktūru, izveidojot sociālo pakalpojumu — specializētās darbnīcas pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem, kā arī papildu grupu dzīvokļa pakalpojuma vietas. Plānoto papildu pakalpojuma infrastruktūru — grupu dzīvokļi 4 pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem — plānots izveidot Meža ielā 5, Mārcienā, Mārcienas pagastā, Madonas novadā, specializētās darbnīcas 24 pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem — Meža ielā 23, Mārcienā, Mārcienas pagastā, Madonas novadā.

Projekta iesnieguma "Pakalpojumu infrastruktūras attīstība deinstitucionalizācijas plāna īstenošanai Madonas novadā" kopējās izmaksas 1 701 181,32 eiro, no tām Eiropas Reģionālās attīstības fonda finansējums 763 815,33 eiro, valsts budžeta dotācija 32 273,04 eiro, valsts budžets 49 373,69 eiro, Madonas novada pašvaldības līdzfinansējums 521 527,12 eiro.

1. augustā Liezēres pagasta Ozolos deinstitucionalizācijas procesa ietvaros durvis vēra sociālās aprūpes un rehabilitācijas centrs "Ozoli", kas nodrošina iespējami ģimeniskai videi pietuvinātu ikdienu bērniem, kuri palikuši bez vecāku gādības. Centra vadītāja **SARMĪTE PABĒRZA** dalās pieredzē, īstenojot DI projektu.

— Viss vēl ir procesā. Patieso DI projekta vērtību mēs noteikti ieraudzīsim pēc ilgāka laika. Kā jau katra jauna lieta, arī šīs pārmaiņas tika gaidītas gan ar sajūsmu, gan satraukumu un neziņu. Tomēr šis ir projekts, kurš nesis vairāk pozitīvā.

Bērni un jaunieši dzīvo konkrētās mājās, kur tiek radīta māju izjūta. Tagad, kad bērni un jaunieši dzīvo dalītās mājās, burzma vairs nav tik liela un katram, kurš to vēlas, ir pieejama telpa tikai sev. Arī dzīvojot kopējā ēkā, katram bija sava istaba, savas iespējas darīt to, ko tobrīd vēlas, taču nu ir iestājies relatīvs miers tajos, kuri kādreiz pilnīgi bez iemesla mēdza *uzvilkties* vai reaģēja neadekvāti. Tieši šī māju izjūta, ģimenes izjūta ir patiesā vērtība.

Es uzskatu, un bērni arī atzīst, ka tagad ir krietni mierīgāk, mazāk stresa un nevajadzīgu emociju. Mazākā pulkā bērni labāk tiek sadzirdēti, jūtas drošāk. Arī audzinātāji norāda, ka gaisotne kļuvusi mierīgāka. Pašiem ir jābūt atvērtiem, mierīgiem, pozitīviem. Viss ir atkarīgs no savstarpējās komunikācijas, saskarsmes.

— Projekts ir noslēdzies — ar kādiem izaicinājumiem un grūtībām nācies saskarties?

— Uzbūvēt māju ir patiešām liels ieguldījums, ne katra pašvaldība uz to *parakstījās*. Madonas novada pašvaldība ir ieguldījusi gan resursus, gan domas, gan plānojumu — tajā slēpjas daudzu cilvēku darbs. Tas, ko apkārtējie redz, ir īstens *putukrējums*, taču zem tā ir daudz pieņemtu un nepieņemtu lēmumu. Skaitās, ka ar 2022. gadu DI process noslēdzas, taču patiesībā tas turpināsies vēl ilgi.

Māju projekti ir pārdomāti līdz sīkumam, lai tur maksimāli būtu viss, kas nepieciešams gan veselam bērnam, gan tādam, kam nedaudz sašķobījusies veselība.

Līdz DI projekts tika īstenots pilnībā, pagāja ilgs laiks. Vislielākais izaicinājums noteikti bija šķiršanās no ierastās vides. Izaicinājumu patiesībā bija daudz, pirmais — vai projekts tiks īstenots, cenu kāpums, negaidīti celtniecības sarežģījumi. Madonas novada pašvaldības atbalsts tajā visā ir nenovērtējams. Būtu nepareizi gausties par to, kā mums nav. Viss ir atrisināms laika gaitā. Ļoti daudz palīdzēja projektu ieviešanas nodaļas darbinieces Inese Solozemniece un Inese Medne. Manā skatījumā, labs rezultāts ir panākams labā sadarbībā, un novada pašvaldības attieksme un iesaiste šī projekta īstenošanā radīja pozitīvu rezultātu. Komanda viņiem ir lieliska.

Viens no izaicinājumiem nenoliedzami bija arī sabiedrības attieksme, kas diemžēl reizēm bija noliedzoša. Līdzcilvēki nebija gatavi pārmaiņām, viņiem šķita, ka tiks izjaukta viņu ierastā vide. Joprojām sabiedrībā ir saglabājušies stereotipi; tikai to piedzīvojot, cilvēki saprot, ka nav tā, kā viņi bija pieņēmuši. Šobrīd ir liels gandarījums dzirdēt no līdzcilvēkiem pozitīvus un jaukus vārdus. Šie vārdi silda sirdi. Arī te nozīmīga ir savstarpējā cieņa, un jaunieši patiesi ciena savus kaimiņus.

— Bērniem audzinātājs ir lielākais padomdevējs un atbalsts.

— Tā arī ir. Audzinātājs bērniem ir blakus, pamāca, pažēlo, izdzīvo kopā visu, kas notiek. Šajās mājās dzīvojot, bērniem vairāk tiek mācīta līdzdarbošanās, prasmes, kas noderēs tālāk dzīvē.

Priecē, ka jaunieši, kuri jau sasnieguši pilngadību, joprojām Ozolus izvēlas par savām mājām un paliek tepat. Tas pierāda, ka bērni šeit ir iedzīvojušies, ir socializējušies, sabiedrība viņus ir pieņēmusi.

Darbinieki ir ieguldījuši lielu darbu un turpina to darīt. Šķiet, ka ne visi to spētu — tas ir sirdsdarbs, kurā tiek ielikts viss labais un pozitīvais.

DI procesa ietvaros Vidzemes plānošanas reģions ir organizējis dažādas apmācības. Kopš aprīļa intensīvi esam mācījušies kursos, kur zināšanas sniedza lieliski pasniedzēji, savas jomas speciālisti. Apmācības bijušas vērtīgas, ikvienam ļoti noderīgas.

Tō, ka DI projekts tiek īstenots Ozolos, saskatu kā pozitīvu iezīmi, jo tā ir iespēja arī apkārtējiem iedzīvotājiem atrast darbu tuvāk mājām, pamainīt savā dzīvē kaut ko. Varbūt tas ir īstais aicinājums. Cilvēkam pašam jāizrāda vēlme pameģināt. ■

Labi izmantotas iespējas attīstīt pakalpojumus

Labklājības ministrijas Sociālo pakalpojumu departamenta vecākā eksperte ***Kristīne Lasmane****:*

— Skatoties kopumā, kā veicies ar deinstitucionalizācijas (DI) projektu īstenošanu Latvijā, Vidzemes reģiona pašvaldības, salīdzinoši ar citiem reģioniem, ir labi izmantojušas iespējas attīstīt pakalpojumus. Madonas novada pašvaldībā ir desmit jauni pakalpojuma sniedzēji, kas veidoti ar Eiropas Reģionālās attīstības fonda finansējumu, no kuriem septiņi jau ir pabeigti, trīs ir jāpabeidz, un tas ir ļoti labs rādītājs. Šā gada beigās, kad citas pašvaldības turpināja pārdomāt, var vai nevar pabeigt iesākto, no kāda objekta izveides pat atteicās, Madonas novada pašvaldība lēma par vēl viena papildu pakalpojuma sniedzēja izveidi. Tas liecina, ka pašvaldība domā par to, kas nepieciešams konkrētās mērķgrupas cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, un saprotot, ka pakalpojumu sniegšanas vietu pietrūkst, lēma veidot jaunas, neraugoties uz to, ka ekonomiskā situācija šobrīd liek pārdomāt izdevumus. Tas, protams, ir patīkams piemērs, jo vairāk tāpēc, ka ERAF finansējums jaunu pakalpojuma vietu izveidei nākotnē nebūs tik plaši pieejams.

Labā prakse pakalpojumu sniegšanā ir tā, ka arvien vairāk uzmanības tiek pievērsts cilvēka individuālajām vajadzībām un vēlmēm. Tā ir uz personu centrēta pieeja, kad darbinieki gan sociālajā dienestā, gan pakalpojumos — dienas aprūpes centrā vai grupu dzīvokļos — pievērš uzmanību tam, ko konkrētais cilvēks vēlas darīt. Nelikt viņam darīt to, kas viņu neinteresē, bet koncentrēties cilvēka atbalstam tajā, kas viņu saista, kas viņam ir svarīgs. Piepildīt tieši viņa dzīves mērķus, lai arī kādi viņa situācijā tie būtu.

VIEDOKĻI • VIEDOKĻI • VIEDOKĻI • VIEDOKĻI • VIEDOKĻI • VIEDOKĻI • VIEDOKĻI

Izaugsmi un pārmaiņas nevar nepamanīt

Nodibinājuma "Latvijas Evaņģeliski luteriskās baznīcas Diakonijas centrs" kopienas centra "Baltā ūdensroze" vadītāja **Kristīna Gribonika**: — "Baltā ūdensroze" realizē pakalpojumus trīs vietās — Madonā, Parka ielā 6; Jaunkalsnavā, Vesetas ielā 4; "Egļājos", Lubānā. Mums ir trīs dienas aprūpes centri, viens dienas centrs un papildus viena higiēnas pakalpojumu sniegšanas vieta. Visās trīs vietās pakalpojumu sniedzam 40 klientiem. Klientu izaugsmi socializējoties nevar neievērot. Redzam viņos pakāpeniskas pozitīvas pārmaiņas, viņi ir iemācījušies daudzas sociālās prasmes. Sākumā daudzi bija nedroši, daudzi neprata pagatavot ēdienu, bet tagad viņi to prot, arī viņi dzīvot varētu, ja novadā būtu grupu dzīvokļi — ja ne patstāvīgi, ar kāda palīdzību noteikti, sociālās pamatprasmes ir iemācītas. Būtiskākais, ka klientiem ir arī veselības uzlabojumi, jo viņi ir nodarbināti un redz citus cilvēkus. Lielākais atalgojums ir tas, ka redzam — mūsu sniegtie pakalpojumi klientiem ir vajadzīgi. Tikko esam darbā, klienti jau mūs gaida, bet, ja ir pa vidu kādi svētki, rēķina, cik dienu ir jāpavada mājās, kamēr varēs nākt uz dienas aprūpes centru. Patīkami vērot arī to, kā viņi cits par citu rūpējas un palīdz viens otram, kas norāda, ka veidojas savstarpējā cieņa. Tāpat kā mēs uztraucamies par saviem tuviniekiem, arī viņi jūt un interesējas par katru.

Arnis Bīrīts, madonietis: — Kopš mums ir "Baltā ūdensroze", dzīve, šķiet, ir kļuvusi labāka, vismaz šajā vidē. Šeit ir mājīgi, silti, te sastopam atsaucīgus cilvēkus, notiek dažādas nodarbības. Mājīgumu rada arī gards virtuves ēdiens, silta zupa, iespēja paskatīties televizoru, ir piekļuve internetam. Kur vēl ir pirts pakalpojumi, duša, var nodot mazgāšanā veļu? Te cits citu pazīst, ir draudzīgi, jūtas labi, un ir sajūta, ka dažiem šī vieta ir kā ģimene, pat vairāk. Te kopā arī svin svētkus, un pacilājoša noskaņa ir tik vajadzīga visiem.

IVETA ŠMUGĀ

Atraisās un apgūst jaunas iemaņas

ŽEŅA KOZLOVA

Pirms administratīvi teritoriālās reformas dienas aprūpes centra (DAC) pakalpojumu Lubānā sniedza Lubānas novada sociālais dienests. Pēc apvienošanās ar Madonas novadu Lubānas sociālais dienests, tai skaitā tā struktūrvienība „Lubānas dienas aprūpes centrs „Egļāji", tika reorganizēts.

Madonas novada dome 2021. gada 20. aprīlī pieņēma lēmumu „Par sociālā atbalsta pakalpojuma deleģēšanas līgumu ar nodibinājumu „Latvijas Evaņģeliski luteriskās baznīcas Diakonijas centrs", uzskatot, ka ir lietderīgi slēgt šādu līgumu par pārvaldes uzdevuma — nodrošināt sociālās aprūpes, sociālā atbalsta un rehabilitācijas pakalpojuma sniegšanu pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem dienas aprūpes centrā — deleģēšanu, jo tādējādi ir iespējams nodrošināt Lubānā gan šo pakalpojumu, gan projekta „Vidzeme iekļauj" realizēšanas nepārtrauktību. Savulaik, pateicoties Lubānas novada pašvaldības līdzfinansējumam, tika īstenots deinstitucionalizācijas projekts „Vidzeme iekļauj". Tā ietvaros īstenota iecere par dienas aprūpes centra personām ar garīga rakstura traucējumiem izveidi Lubānas novadā, veicot Indrānu pagasta „Egļāji 1" ēkas renovāciju.

— Nu jau vairāk kā gadu esam „Latvijas Evaņģeliski luteriskās baznīcas Diakonijas centra" kopienas centra „Baltā ūdensroze" filiāle, kuru veiksmīgi vada Kristīna Gribonika, — atzīst DAC „Egļāji" sociālā darbiniece Dace Valaine. — Durvis pirmajam klientam vērām pagājušā gada 15. aprīlī. Patlaban centru apmeklē sešpadsmit klienti: divpadsmit ir Lubānas apkārtnes iedzīvotāji, bet četri ir no Varakļāniem. Visaktīvākie ir lubānieši. Daļa pie mums nāk katru dienu, savukārt citi — retāk. Visgrūtāk nokļūt ir varakļāniešiem, kuri, protams, izbraukāt katru dienu nevar, tāpēc pārsvarā ierodas divas reizes nedēļā.

Piedāvātās aktivitātes centrā gūst lielu atsaucību.

— Ir klienti, kas centrā ierodas paši, bet dažus atved vecāki vai tuvinieki un vakarā aizved mājās. Priecē, ka viņi savā starpā ļoti labi komunicē un sarunājas par dažādām tēmām. Viņiem pat vairāk patīk aktivitātes, kas notiek vienā telpā, jo tad cits no cita var apgūt jaunas prasmes un iemaņas, arī tās, kas pirmajā brīdī šķiet neinteresantas, bet redzot, kā citi to dara, rodas vēlēšanās arī pašam pameģināt, un tad, kad izdodas, ir liels gandarījums, — ikdienu raksturo Dace Valaine.

Viņa piebilst, ka daži uz centru nāk arī ar domu kļūt patstāvīgākiem un viņi te, iespējams, jūtoties pat brīvāk nekā mājās. Savukārt citiem patīk pārmaiņas, iespēja izrauties no ierastās vides. Daudziem esot nepieciešamas ne tikai sarunas savā starpā, bet arī ar centra darbiniekiem, jo grib dalīties ar notikumiem, kurus piedzīvojuši, pastāstīt par to, kas satrauc. Viņiem tiek vienmēr sniegts atbalsts arī grūtos dzīves brīžos, ko ļoti novērtē.

Vaicāta, kuras no centrā rīkotajām nodarbībām vai aktivitātēm parasti gūst lielāko atsaucību, Dace Valaine atklāj, ka to ir samērā daudz. Piemēram, šajās dienās, kad uzsniga pirmais sniegs, visi ar lielu sajūsmu baudījuši ziemas priekus. Visiem, neraugoties uz to, vai ir 20 vai 60 gadu, ļoti paticis braukt no kalna ar ragutiņām. Savukārt vasarā daudziem patīk strādāt dārzā. Protams, arī dažādi pasākumi, ekskursijas gūst atsaucību, bet izbraukumi ārpus centra gan nenotiek pārāk bieži. Pamatā tā ir došanās pastaigās uz mežiem Lubānas pusē, kur ir izveidotas pastaigu takas.

Tāpat labprāt iesaistās koncertu gatavošanā. Arī kovida laikā katra uzstāšanās tika nofilmēta, lai vēlāk to varētu noskatīties arī vecāki un citi interesenti, jo klātienē rīkot pasākumus tobrīd liedza noteiktie ierobežojumi.

Lielu daļu, jo īpaši meitenes, aizrauj rokdarbi. Daudz noadīto zeķu pāru tika aizsūtīti uz Ukrainu jau tad, kad citi to vēl nedarīja. Ļoti skaisti tiek izšūti arī spilveni. Turklāt lielākā daļa šīs prasmes apguva tieši centrā, nelielas iemaņas bijušas tikai dažiem, bet vairāki adāmadatas rokās pirmoreiz paņēmuši tikai šeit. Viena meitene ir iemācījusies skaistus adījumus veidot ar adāmmašīnu. Un kur nu vēl darbošanās virtuvē! Tā patīkot visiem — gan dārzeņu burciņas ziemas krājumiem sarūpēt, gan pusdienām zupas, gan kaltēt ābolus.

Dace neslēpj, ka sākumā arī pašiem centra darbiniekiem bijušas bažas, vai cilvēki gribēs uz centru nākt, bet šajā laikā esot pārliecinājušies, ka šādi pakalpojumi cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem ir vajadzīgi. Sākums gan visiem ir grūts, daudziem šie pakalpojumi ir sveši, tāpēc ir bikli, sēž maliņā, bet tad pakāpeniski atraisās un kļūst ļoti atvērti. Arī Lubānas sabiedrība ir atsaucīga un ļoti labi izprot situāciju. ■

Papildu grupu dzīvokļi un specializētās darbnīcas

LAURA KOVTUNA

Viens no pagastiem, kas deinstitucionalizācijas (DI) projekta ietvaros būs vairāk orientēts uz sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu sniegšanu, ir Mārcienas pagasts.

Jau DI projekta īstenošanas gaitā Madonas novada pašvaldība pirms gada izlēma pārņemt Alūksnes (kas no šī pakalpojuma īstenošanas savā teritorijā atteicās) DI projekta rādītājus, veidojot grupu dzīvokļus 12 pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem Mārcienā, Meža ielā 5. Septembrī pašvaldība tika informēta, ka jau atkal tapis pieejams finansējums papildu pakalpojumu attīstīšanai projekta ietvaros — ap 525 tūkstošiem eiro.

Projekta "Vidzeme iekļauj" vadītāja Ina Miķelsone 20. septembra Madonas novada domes komitejas sēdē deputātiem skaidroja, ka vairākas pašvaldības Rīgas un Zemgales plānošanas reģionos atteikušās no ERAF projektu īstenošanas, līdz ar to izveidojies finanšu atlikums. Daļu no tā izmantot izlemts piedāvāt Madonas novada pašvaldībai gan tādēļ, ka novadā vēl ir iespējas sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu groza vai vietu skaita papildināšanai, gan pašvaldības jau līdz šim veiksmīgi īstenoto projekta aktivitāšu dēļ.

17. oktobra domes sēdē Madonas novada pašvaldības projektu ieviešanas speciāliste Inese Solozemniece atklāja — grupu dzīvokļus Mārcienā 12 personām paredzēts izveidot ēkas Meža ielā 1. un 2. stāvā. Tā kā tehniskais projekts ir izstrādāts visai kāpņutelpai, nebūtu lielas problēmas vietu skaitu no 12 palielināt uz 16, izveidojot papildu 4 grupu dzīvokļus ēkas 3. stāvā.

Jau iepriekš pašvaldības domes priekšsēdētāja vietnieks Zigfrīds Gora bija aicinājis padomāt, kā grupu dzīvokļu iemītnieki aizpildīs savu ikdienu Mārcienā, turklāt no 2025. gada pašvaldības sociālo pakalpojumu minimālajā grozā jābūt iekļautām arī specializētām darbnīcām personām ar garīga rakstura traucējumiem. Tādēļ tika nolemts par pieejamo papildu finansējumu izveidot arī specializētās darbnīcas 24 pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem Meža ielā 23, Mārcienā, iegādājoties arī nepieciešamo aprīkojumu.

Domes sēdē izskanēja, ka varētu tikt izveidota veļas māja ar veļas automātiem, žāvētāju, gludināmajiem ruļļiem, tāpat arī šūšanas darbnīca un virtuve, kur klientiem apgūt ēst gatavošanas, kulinārijas prasmes. Tādējādi iemītnieki varēs gan praktiski darboties, apgūt iemaņas, gan arī kādā mērā būt noderīgi, piemēram, mazgājot pašvaldības sociālās aprūpes iestāžu, pirmsskolas izglītības iestāžu veļu.

Bijušās Mārcienas pamatskolas telpās tiks izveidotas specializētas darbnīcas 24 pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem. AGRA VECKALNIŅA foto

— Par šiem cilvēkiem speciālisti izvērtē, vai viņi var dzīvot vieni sabiedrībā, blakus esot kādam speciālistam, mentoram. Arī darbnīcās noteikti būs klāt speciālisti, protams, iemītniekus vienus pašus nevar atstāt darboties ar iekārtām.

Prioritāri tie būs Madonas novada iedzīvotāji, bet jau šobrīd piesakās arī no visas Latvijas — vairāk nekā 10 cilvēku ir izteikuši vēlmi saņemt šo grupu dzīvokļu pakalpojumu. Atbildam, ka šobrīd pakalpojums ir tikai izveides procesā, vēl tiks veikti būvdarbi. Paši Madonas novada cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem šobrīd grupu dzīvokļu pakalpojumu saņem Siguldā, Gulbenē, — uz jautājumiem atbildēja Madonas novada Sociālā dienesta vadītāja Ilze Fārneste.

Galatermiņš, kad projektam jābūt ieviestam, ir 2023. gada 31. decembris.

Kopā ar papildu finansējumu Madonas novadā īstenotā DI projekta izmaksas vairākos objektos sastāda nepilnus 2,8 miljonus eiro, no tiem Madonas novada pašvaldības līdzfinansējums — 385 022,72 eiro, neattiecināmās izmaksas — 692 461,47 eiro. ■

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
MAF Mediju atbalsta fonds

Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem